

KUR'AN-I KERİM KISSALARI VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Remzi KAYA*

ÖZET

Kur'ân-ı Kerim farklı konuları içermektedir. Bunlar içinde yer alan kıssalar, insanın geçmişi, içinde yaşadığı zamanı ve geleceği hakkında karar vermesine yardımcı olur. Kur'an'da konuyla ilgili 1600 civarında ayetin olduğu ileri sürülmektedir. Kıssa; geçmişte olmuş bir olayı, daha sonra gelecek insanlara, ders verilmek istenen kısmını aktarma olarak ifade edilir. Söz konusu kelimenin kullanılış itibariyle, anlatma, açıklama, birinin izini takip etme, haber ve tarihi bilgi gibi anlamlara gelir. Kıssalar doğru ve ibret verici olayları tasvir etmesi açısından önem taşımaktadır. Amacı Allah'ın birliğini ispat ve insanlığın mutluluğunu temin etmektir. Kıssalarda iyi ve kötü toplumların durumu tasvir edilerek iyiler örnek gösterilmektedir. Bu makalede, kıssaların sürekliliği ve düşündürdükleri konusunda görüş ve düşüncelerimizi bulacaksınız.

SUMMARY

The Story and the Thoughts of the Holy Qur'an

The Holy Qur'an comprises of different topics. Among these topics are some stories that help people to make decision about their past, present and future. The topics in the Holy Qur'an comprises of about 1,600 verses. These stories and the past event pour knowledge on those who are yet to come and wish to learn. To explain the system of the story words means to expantiate and to follow the footpath, news and the historical knowledge. The true stories play an important role in describing the events about the past. Its aim is to compare the existence of Allah and the happines of mankind. The

---

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi

stories describe the good and the bad situation of a society and the good examples are also showed. This article tries to explain our views and thoughts about the continuation and the thoughts of the stories

* * * * *

Kur'an-ı Kerim farklı konuları içerir. Bunlar arasında yer alan kıssalar, insanlığın geçmişi, içinde yaşadığı ortamı ve geleceği hakkında karar vermesine yardımcı olur. Kur'an'ın önemli yerini ihtiva eden kıssalar, Kur'an'ın kendisini açıklamak ve yorumlamak, ya da, hayata geçirecek biçimde somutlaştırmak için vasıta olarak kullanıldığı gözlenir. Hz. Adem'den günümüze, doğruları ve yanlışları algılama imkanı verir. Kıssalar, İslam'a inanan insanları müjdeleme, inanmayanları uyarma, terbiye etme, haber verme, güzel ahlakı tanıma, akide ve ibadetlerin esasını bilme açısından önemlidir.¹ Kıssalarda söylenen ve kıssalarla söylenenler, bir amaçtan ziyade, hedefe götürmede bir vasıta kabul edilir. Kur'an, insanları hidayete ulaştırmak için gönderilmiştir.² Bu yapılırken, hikmet ve güzel öğüt kıssalarda kendini gösterir.³ Bu bakımdan, kıssalara hikmet ve öğüt denebilir. Kıssalarda yaşanmış olaylar etkili bir üslupla anlatılmış, insanlığın başına benzer olayların her zaman gelebileceği hatırlatılmıştır. Onlarda sözü edilen şahıs, olay, hadise, yer ve zaman unsurlarıyla sunulan hedefler, dolaylı bir anlatım ile geliştirilmek istenen bilinçler esas kabul edilmektedir. İnsan, kıssalarda tasvir edilen olaylarla kendini ve içinde yaşadığı toplumu sorgulama imkanı bulabilir. Kıssalardaki olumlu ve olumsuz anlatımları, dünyadaki yaşamı ve geleceği hakkında vereceği kararlarda bir mihenk noktası kabul eder. Dolayısıyla, Kur'an kıssalarında verilmek istenilen mesajı algılamak, insanlığın sıkıntılardan kurtulması ve Yaratıcısını tanıması açısından önem taşır.⁴

A. KISSAYA VERİLEN ANLAMLAR

1-“Kıssa” Kavramının Sözlük ve Terim Anlamları

a)Sözlük Anlamları

Arapça'da “k-s-s” kökünden gelen “kassa” fiili ve aynı kökten türetilen “kasas” ve önemli şahsiyetlerin durumunu açıklamak için kullanılan

¹ Konuyla ilgili bk. Vehbe Züheylî, el-Kıssatü'l Kur'âniyyetü Hidâyetün ve Beyânün, Şam 1992, s 6,17.

² Bk. İsrâ, 17/8-9.

³ Bk. Â-li İmran, 3/138; Nahl, 16/125.

⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Kılıç Sadık, Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri (IV Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu) s. 77-78.

“kıssa” bir kimsenin izini sürüp ardından gitmek,⁵ birine bir haber bildirmek,⁶ anlatmak ve hikaye etmek⁷ anlamları için kullanılır.⁸ Yüce Allah kıssayı; akıllılar için ibret, öğüt ve geleceğe ışık tutma, uydurmadan uzak, önceki kitapları doğrulayan, her şeyi açıklayan⁹ ve inananlar için kılavuz¹⁰ olarak tanımlar.¹¹

b) Terim Anlamı

Kur’ân’da yer alan yukarıda belirtilen anlamlardan hareket ederek bir tanım yapılacak olursa kıssa; geçmişte olmuş bir olayı, daha sonra gelecek insanlara, ders alınacak kısmını aktarmak şeklinde ifade edilebilir. Kıssaların, “Kur’an’da “nebe” ve haber” kelimeleriyle de sıkça ifade edildiği görülmektedir.¹² Kur’ân’daki bu haberler tarihte meydana gelmiş olayları anlattığı için gerçek kıssalar,¹³ hayal ürünü olanlarına ise hikaye denilmektedir.¹⁴ Kelimenin etimolojik yapısında bulunan iz takip etmek anlamı, önemli manalardan birini oluşturur.¹⁵ Buna göre kıssa, insanların hayatları için ders alması gereken güzel tasvir ve haberlerdir.

2-Kur’an’daki Anlamları

Kıssa kelimesinin Kur’ân’da altı çeşit anlamda kullanıldığı gözlenir. a) Peygamber kıssalarının zikri,¹⁶ b) anlatma,¹⁷ c) açıklama,¹⁸ d) izini takip

⁵ Bk. Kehf 18/62; Kasas 28/11; Râgıp İsfahânî, el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur’ân, Beyrut ts. s. 610; İbn Manzur, Lisânü'l Arab, VI/75; ez-Zebidî, Tacu'l-Arûs, IV/431; Yıldırım, Suat, Kur’ân-ı Kerim ve Kur’ân İlimlerine Giriş, İstanbul 1983; s.1 05.

⁶ Bk. Yusuf, 12/3,5; Râgıp, s.610; İbn Manzur, VII/74.

⁷ Bk. Tâhâ, 20/99; Kasas/28/25; İbn Manzur, VII/74; ez-Zebidî, Tacu'l-Arûs, IV/432. Elmalılı, Tefsir, (İst.1979) IV/2846; Yıldırım, a.g.e., s.1 05

⁸ Bk. B. Heller, “Kıssa” M.E.B. İ. A., VI/771.

⁹ Kur’ân kulların ihtiyacı olan hükümlerden, helal-haram, ahlak ve amel gibi konuları açıklar. Bk. Kurtubî, Tefsir, VI/277; Kâsımî, Tefsir, IX/3618.

¹⁰ İman, amel ve itikadın nasıl olduğu açıklanır. Bk. Kâsımî, Tefsir, IX/3618.

¹¹ Bk. Yusuf, 12/111; geniş bilgi için bk. Züheylî, a.g.e., s. 6.

¹² Bk. Hud, 11/100,120,28/13; 7/101.

¹³ Yusuf 12/3 “(Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur’an’ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerden idin.”

¹⁴ Kur’ân-ı Kerim’de hayal ürünü herhangi bir şeyi bulmamız mümkün değildir. Ancak bazı meselleri bulmamız mümkündür. Bk. bakara 2/26.

¹⁵ Kunuyla ilgili bk. Mennâi'l-Kaddân, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur’ân, Menşûrâti'l-Asri'l-Hadîs, 1983, 305-306.

¹⁶ Bk. İbn Kesir, Tefsir, (I-VII) İst. 1985, (thk. M.Ahmed. Aşır, Muhammed İbrahim, Abdülaziz Ganim) II/422.

¹⁷ En’âm, 6/130; A’raf, 7/176.

¹⁸ Nebe, 27/76; “Bu Kur’ân , İsrail oğullarına, ayrılığa düştükleri şeylerin bir çoğunu kıssa ediyor.” Krş. Hud, 11/120; Araf, 7/101; En’am, 6/57.

etme,¹⁹ e)haber²⁰ ve f) geçmiş olayları haber veren tarihi bilgi.²¹ Kur'an-ı Kerim'de iki yerde ifade edilen "haber" kelimesi, Hz. Musa'nın kıssasında geçmektedir.²² Yukarıda zikredilen kelimelere ilaveten Ashab-ı Kehf'in kıssası ifade edilirken; "Biz sana, onların gerçek olan haberlerini anlatıyoruz."²³ ayetinde "hakk" "kıssa" ve "nebe" kelimeleri bir arada ifade edilmektedir. Bir kıssanın, Yaratıcı tarafından hak ve gerçek olduğunun ifade edilmesi, yanlış ve uydurmadan uzak olduğunu kanıtlamaktadır. Kıssalarda "en-nebeü"²⁴ kelimesinin, anahtar sözcüğü ifade ettiği anlaşılır. Öte yandan, hüccet ve delil anlamında kullanılan ve ahireti ilgilendiren Kasas 66. ayeti istisna edilecek olursa,²⁵ Kur'an'da yer alan "nebe" ve çoğulu "enbâ" kelimelerinin önemli haberler için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nebe kelimesiyle ifade edilen kıssalar, şüpheye meydan vermeyen önemli hadiseleri ifade etmektedirler.²⁶ Ayrıca "Kitap" ve "Sahife" kelimelerinin yer yer kıssa için kullanıldığı da görülür.²⁷ Müşriklerin, Hz. Peygamberden bir ayet istemeleri üzerine, önceki kitaplardan misal verilmesi ve diğer peygamberlerin haberlerinin kitaplarda zikri buna misal gösterilir.²⁸

3-Kıssaların Çeşitleri, Özellikleri ve Amaçları

a)Kıssaların Çeşitleri

Kur'an'ın genel anlatımı içinde üç çeşit kıssa bulunmaktadır. Birinci çeşit kıssalar; peygamberlerin haberleri, kendi kavimlerini tevhid dinine davet etmeleri, gösterdikleri mucizeler, toplumun karşı çıkış sebepleri, inananların ve inkarcıların sonlarının durumu gibi konuları içerir.

İkinci çeşit kıssalarda; Peygamberlikleri kesin olmayan şahıslar ve bazı toplumların başlarına gelen olaylar dile getirilmektedir. Bu kısma Talut, Calut, Zü'l-karneyneyn, Ashab-ı Kehf, Ashab-ı Sebt, Hz. Meryem, Ashab-ı Uhdud vs. misal verilir.

¹⁹ Kehf, 18/64; 28/11

²⁰ kasas, 28/25; 12/5, 111.

²¹ Tâhâ, 20/99. "Böylece sana geçmişlerin kıssalarından bir kısmını anlatıyoruz." Daha geniş bilgi için bk. Hasan b. Muhammed ed-Damağânî, Kâmusu'l-Kur'an, Beyrut 1985, s. 382-383.

²² Bk. "Musa süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tur Dağında bir ateş gördü. Ailesine "siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber veya ısınmanız için bir ateş parçası getiririm." Neml, 27/7.

²³ Kehf, 18/13.

²⁴ Kur'an kıssalarına konu olan Mâide 5/27; En'am 6/34; Araf 7/175, Tevbe 9/70, Yunus 10/71, İbrahim 14/9, Şuara 26/69, Kasas 28/3, Sâd 38/21 ve Tağâbün 64/5

²⁵ Bk. Ebu'l-Bakâ, Külliyyat, "Nebe" mad. Kılıç, Sadık, Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim, İzmir 1993. s.176.

²⁶ Ragıp, İsfahânî, Müfredat, "Nebe" Mad.

²⁷ Şuara, 26/196-197.

²⁸ Bk. Necm, 53/36-37; A'lâ, 87/18-19.

Üçüncü çeşidi ise; Hz. Peygamber dönemindeki olayların anlatılmasıdır. Hz. Peygamberin hicreti, savaşları ve insanlarla olan ilişkileri bu kısımda değerlendirmek mümkündür.²⁹

b) Kıssaların Özellikleri

Kur'an-ı Kerim'de yer alan anlatımlara baktığımızda kıssaların, hayalden uzak gerçeği yansıtan olayların olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'da bu gerçeği ifade eden ayetler çoktur.³⁰ Buradan hareketle, 1950 yıllarında Mısır Ezher Üniversitesinde Ahmed Emin tarafından doktora tezi olarak yaptırılan ve kıssaları hayal mahsulü edebî mesel kabul eden çalışmanın doğruluğunu kabul etmek mümkün değildir.³¹ Ancak, kıssaların aşkın halinin, küçük büyük, alim cahil, farklı insanların dilinde çeşitli amaçlar için kullanılması, onları, aynı zamanda “mesel” haline getirmektedir. Meselden farkı, olmuş veya olacak (ahirette olacak) olayları dile getirmiş olmasıdır. Meselde ise, böyle bir şart bulunmaz. Öte yandan, Kur'an'da yer alan her kıssanın, zamanla bir mesel haline dönüştüğünü, fakat her meselin bir kıssa olmadığını söylememiz mümkündür.

Kur'an kıssalarında, olaylar bir hikaye veya bir romanda olduğu gibi düzenli bir şekilde, bir yerden başlayıp bitirilmez. Olayın sadece bir sahnesi tasvir edilir. Bu sahnelerde tevhid ve Peygamberlerin risaletini ispat ağırlık kazanır. Örneğin, Hz. Musa ile Firavn arasında geçtiği zikredilen kıssada, Firavn'ın inanç sistemi, sihirbazların yanılgıları hatırlatıldıktan sonra Hz. Musa'ya verilen mucizelerle, yanlış ve doğru açıklanarak tevhid ve risaletin ispatı hedeflenmiş olur.³²

Kıssalarda bulunan diğer bir özellik, gerçek olaylara yer verilmesidir. Bunlar kıssa ismiyle değil, “nebe”, “enbâ” “hadis” ve “zikir” olarak ifade edilir. Bu durum kıssaların bir vahiy mahsulü olduğunu ortaya koymaktadır.

Kıssaların başka bir özelliği de, olayların ayrıntılarına girmekten ziyade, verilmek istenen mesajın önem kazanmasıdır. Bundan dolayı, onlarda söylenen şeyle iktifa edilmez, alınacak derslere dikkat çekilir. Her dönem için önemli ip uçları çıkarılmaya çalışılır. Kıssanın geçtiği dönemde olanlardan o dönemde yaşayan insanlar sorumlu olmakla birlikte,³³ benzer hataların işlenmesi durumunda aynı sonuçların doğacağından akıldan uzak tutulmaması gerektiği anlaşılır. Bu açıdan değerlendirdiğimizde, kıssalar her asırda ayrı bir önem taşımaktadır.

²⁹ Bk. Mennânu'l- Kattan, a.g.e., s. 306.

³⁰ Bk. Kehf, 18/13; Kasas, 28/3.

³¹ Bk. Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü, Ankara 1979, s. 172.

³² Bk., Araf 7/103-107.

³³ Bk. Bakara, 2/134,141.

Kıssalar doğru yola gitmeyi hedefleyen birer modeldir. Bunları iki kısma ayırmak mümkündür. Birinci kısım, olanı tasvir eder. Önce bir olay canlandırılır. Daha sonra insanların bu sahne etrafında düşünmesi sağlanır. Bunun neticesinde Yüce Yaraticının istediği ve olması gereken gösterilmiş olur. İkinci kısım modeller ise, olması gereken güzel ahlakı ve yaşantıyı gösterir. Bunun en güzel örneğini, Hz. Peygamberin sünneti oluşturur. Onun güzel ahlakı, olaylar karşısındaki tutumu ve ilişkilerdeki tutarlılık ümmeti için bir modeldir.³⁴ Kaynaklardaki bu açıklamalara ilaveten, akıl sahiplerine ibret kaynağı olması, gerçeği yansıtması, ilahi kitaplarla uyum halinde olması, açıklayıcı hasletleri taşıması ve insanlığın mutluluğunu hedeflemiş olması, kıssaların temel özelliklerini oluşturmaktadır.³⁵

c) Kıssaların Amacı

İlâhi kitaplar, insanların mutluluğu için gönderilen hidayet rehberleridir.³⁶ Bu rehberler karşısında insanlar iki şıktan birini tercih eder. Ya Yaraticıya ve ondan gelene inanırlar, veya inkar ederler. Kıssaların kahramanı insanın kendisi değildir. Kahraman, insanın inancına, davranışlarına bağlı olan iyi veya kötü hasletlerdir.³⁷ Örnek olarak, Hz. İbrahim kıssasında tevhid ve şirk, Hz. Yusuf kıssasında ise Hz. Yusuf'un iffeti, hanımın zaafına işaret edilir. Bu olaylarda verilmek istenen, toplum hayatını hikaye etmek değil, geçmiş milletlerin olumlu ve olumsuz davranışlarının sonucunu göstererek insanlığın dikkatini çekmektir.³⁸ Bu yapılırken, belirli tarihi olayları ele alıp, ayrıntıya girmeden, önemli olaylara işaret edip, her devirdeki insanlara ders vermeyi hedefler.

Kur'an kıssalarının, Kur'an'ın içindeki kapladığı yer açısından, konuyla ilgili çalışma yapan alimler arasında farklı görüşlerin olduğu gözlenir. Buna göre kıssalar, Kur'an'ın üçte birini, üçte ikisini,³⁹ bazılarında göre de, Hz. Peygamber dönemindeki bazı olayların eklenmesiyle yarısını oluşturduğu,⁴⁰ Hz. Peygamber dönemi çıkarılacak olursa 1650 ayeti ihtiva ettiği doğrultudadır.⁴¹ Kur'an'da geniş bir yer oluşturan kıssaların içeriği iyi, güzel ve doğruları ortaya çıkarmadır. Yüce Yaraticı, Kur'an kıssalarıyla

³⁴ Geniş bilgi için bk. Görgün, Tahsin, "Kur'an Kıssalarının Anlam ve Değeri", IV. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu, İst. 1998. s. 29-31.

³⁵ Bk. Yusuf, 12/111.

³⁶ "İşte o kitap; kendisinde hiç şüphe yoktur Müttakiler için yol göstericidir." Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/2

³⁷ Bk. Kılıç, Sadık, Mitoloji., s. 169-170

³⁸ Ateş, Süleyman Tefsir, III/368-367.

³⁹ Yıldırım, Suat, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar" A.Ü.İslâmî İlimler Fakültesi Der. S. 3. Ankara 1979; s. 39.

⁴⁰ Bk. İdris Şengül, Kur'an Kıssaları Üzerine" İzmir 1994, s.170.

⁴¹ Bk. Kur'an Kıssalarının Anlam Ve Değeri, (IV.Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu) S. 113-144.

geçmiş milletlerin özelliklerini belirterek, daha önce gönderilen Peygamberler ile Hz. Muhammed'in benzer yönlerine işaret etmiş, hakikatin üstün geleceğini hatırlatmış, inananlara teselli vermiş, Allah'a karşı gelenlerin sonlarını hatırlatmış ve Müslümanların azmini artırmak istemiştir.⁴² Konuya bu açıdan yaklaşıldığında kıssaların iki amacının olduğu gözlenir. a) İnsanları tevhid inancına uymayan olumsuz alışkanlıklardan uzaklaştırmak. b) Hz. Peygamberle Tebliğ edilen inancı işlev hale getirmek. Bu iki temel prensip, 1)Tasvir, 2) Talep (yani çağrılan konu), 3) Duyguların ifade edilmiş şekli ile insanlığa sunulur. Bu yapılırken, geçmiş dönemlerde doğru yol üzerinde bulunan insanlara mükafat verildiğini, ilahi dinlerin verilerine göre kötü ve yanlış yolda olanların cezalandırıldığını bildirip,⁴³ insanın Yaratıcısını tanıması ve ona nasıl kul olunması gerektiğini göstermek olduğu görülür.

Kur'an'da yer alan 84 civarındaki olayları anlatan kıssaların amaçlarını altı maddede özetlememiz mümkündür: a) İnsanlar arasında Tevdid'i hakim kılmak, b)Hz. Peygamberin risaletini ve vahyi ispat etmek,⁴⁴ b)İlahi dinlerin aynı kaynaktan geldiğini ortaya koymak,⁴⁵ c) Yüce Allah'ın İnananlara yardım edeceğini, inananlara mühlet verdiğini veya azabı hatırlatmak,⁴⁶ d) Seçkin kullara verilen nimetlere işaret ederek, güzel amel işlemlerine teşvik etmek, e) Şeytandan sakındırmak⁴⁷ ve şeytan ekseni inancıyla yanlış olduğunu ortaya çıkarmak.⁴⁸

4- Kıssaların Tefsirlere Yansıması

Tefsir kaynaklarında Hz. Adem ile Hz. Peygamber arasında gönderilmiş birçok peygamberin kıssalarına yer verilir. Fakat bunlar arasında İsrailiyyat denilen hayal mahsulü haberler de girmiştir. Âd kavminin boylarının 12,5 zira olması,⁴⁹ cennet'ten indiği zaman Hz. Adem'in yanında getirdikleri, yılan'ın Hz. Adem'i ve Havva validemizi kandırması gibi haberlerin, tefsir kaynaklarına yansıması, İsrailiyyat olarak algılanmaktadır. Bu gibi haberler, ilk dönem rivayet tefsirlerinde daha fazla görülmektedir.⁵⁰ Tefsirlerde yer alan kıssaların Kur'an'ın işaret ettiği gerçeklere uygun

⁴² Konuyla ilgili bk. Ünal, Halit, İslâm Ansiklopedisi, Şamil Yay. III/363.

⁴³ Geniş bilgi için bk. Philip K. Hitti, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, ter. S. Tuğ, İst 1980. (I-IV) I/186.

⁴⁴ Bk. Yusuf, 12/2-3.

⁴⁵ Bk. 21/48-52. Şuara, 42/13.

⁴⁶ Bk. Kur'an-ı Kerim, Hud, 11/120; Ankebut, 29/14-40..

⁴⁷ Geniş bilgi için bk. Seyyid Kutup, Kur'an'da Edebi Tasvir, trc Süleyman Ateş, ist. 1967, s.221-234.

⁴⁸ Konuyla ilgili bk. Bakara, 2/256-257; Nisa, 4/51; Mâide, 5/60; Mennâ'l-Kaddân, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an, s. 307; Vehbe Züheylî, a.g.e., s. 15.

⁴⁹ Bk. İlk Mufessir Mukatil b. Süleyman'ın tefsirdeki Medodu, İbrahim Çelik, (Basılmamış Doç tezi) Bursa 1988. s.64-65.

⁵⁰ Bk. Aydemir, Abdullah, Tefsirde İsrâiliyyat, Ankara 1979. s.263-267.

olanların gerçek, diğerlerinin halk arasında dolaşan ilmi açıdan önemi olmayan nakiller oldukları anlaşılır. Doğru olanlarıyla, İslâm'ı açıklamada dini motiflerle halka inilmesi arzulanır. Niteliği bakımından Kur'ân kıssaları, tarihi gerçeğin bir yansıması olurken, diğer edebiyat türlerinden de farklı olduğu anlaşılır. Kaynaklarda bunların türleriyle ilgili olarak, tarih, tarih felsefesi, ahlaki hikayeler, edebiyat ve sosyolojik anlatımlar zikredilmektedir.⁵¹ Bu bakış ışığında kıssalar, ibret alabilene ibreti, düşünene bilene öğüdü, nasihat kabul eden ve söz dinleyene basireti, İslâm'ı yaşamayı isteyen en güzel örneği, hakikatten ötürü zulme uğrayana teselliye sağlamış olur. Ayrıca, Kur'ân'da yer alan kıssalar incelenip düşünüldüğünde, güzel nasihat ve yol göstericiliğinin yanında, ilim, güzel ahlak, hidayet için akli ve ilmi deliller, insanın basiretini açacak özellikler taşıdığı anlaşılır.⁵² Tefsir kaynaklarında bunlardan her birine örnek bulmak mümkündür. Bizim burada yapmak istediğimiz, bir makale çerçevesinde, Kur'ân ve tefsirlerde üzerinde önemle durulan iki misal vererek, kıssalardan elde edilmek istenen netice üzerinde düşünmeyi sağlamaktır.

Yüce Allah Bakara Suresi 72-82. ayetlerinde insanların dikkatini şu hususlara çekmektedir:

-Allah'ın ölüleri nasıl dirilteceği,

-Her peygamberin döneminde kitapları tahrif etmek isteyenlerin olacağı,

-Her toplumdaki cahil insanların karakterleri ve İslâm'a karşı çıkmaları,

- Allah'a yapılan iftiralar ve yapanların ruhi durumları.

- Ehl-i Kitap mensuplarının ahiretle ilgili iddiaları ve bunlara verilen cevaplar,

-Her dönemde Allah'ın emirlerini yerine getirenlere verilecek mükafatın hatırlatılmasıdır.

Müfessirler yukarıda işaret edilen ayetleri yorumlarken, hiçbir şeyin Allah'dan gizli olmadığı, her dönemde mevcut olabilecek insan topluluklarını tanımada, tevhid başta olmak üzere ahiretin durumu, inanan ve inanmayanların elde edebilecekleri nimetler veya cezalar, kıssa yoluyla tasvir edilerek ele alınır. Özellikle dinler tarihi kaynaklarını ve İslâm'ı bilen birinin bu kıssaları düşünmesi neticesinde inanmaktan başka bir alternatifinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu ayetlerde ifade edilen millet İsrail

⁵¹ Bk. Görgün, Tahsin, a.g.e., s. 22-25.

⁵² Daha geniş bilgi için bk. Kara, Necati Kur'ân'a Göre Hz. Musa, Firavn ve Yahudiler, İst. 1991, s. 20; tebliğ, 23-24.

oğullarıdır. Söz konusu millet içinde çocuğu olmayan zengin birisi, mirasını elde etmek için yeğeni tarafından öldürülür. Daha sonra bu cesedi suçsuz birinin evinin önüne götürerek bırakır. Sonunda iftiraya uğrayan ile diğer adamlar Hz. Musa'nın hakemliğine başvururlar. Hz. Musa kendine gelen vahiy sonucunda bir ineği kurban ettirir. Bu hayvanın bir parçası ile ölen adama vurulmasını ister. Sonuçta, katilin kim olduğu oryaya çıkar.⁵³ Kurtubî (ö. 671/1273), söz konusu ayetin tefsirinde İslâm'dan önce katile miras verilmediğini, İslâm da, birçok eski adeti kabul ettiği gibi, bu adeti⁵⁴ de kabul ederek katilin varis olamayacağı ilkesini benimsemiştir.⁵⁵ Diğer taraftan, yukarıda işaret edilen kıssa, hiçbir şeyin Allah'tan gizli kalmadığını ve ölülerin nasıl diriltildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Başka bir misal vermek gerekirse; Araf Suresi 32-39. ayetlerinde yer alan Ehl-i Kitap mensuplarının, Allah'ın emirlerini değiştirmesi ile ilgili kıssalardır. Bu kıssalarda gönderilen emirleri değiştiren milletler uyarılarak şu açıklamalarda bulunulur.

-Helal-haram tayini yetkisinin Yaratıcıya ait olduğu ve yaratılan nimetlerden öncelikle inananların istifade etmesi gerektiği,

-Bütün peygamberlere yasak edilenlerin aynı olduğu,

-Her milletin bir süresi bulunduğu,

-Peygamberlere inananların hiçbir zaman korkmayacakları,

-Peygamber ve gönderilen emirlere karşı çıkanların cehenneme gireceği,

-İnsanların ceza almalarına sebep olan kötü hasletler ve yasaklanan kötülükleri yapanlara dünyada verilen mühlet ve ahiretteki pişmanlığın fayda vermeyeceği gibi konular işlenir.

Dikkat edilirse, Araf Suresinde 32-39 ayetlerindeki kıssada helal haram konusunda emir verme yetkisinin Yaratıcıya ait olduğu, ümmetlerin varlıklarının sürekliliği, emirlere riayet etmeye bağlı olduğu, idarecilerde ve halkta bulunması gereken hasletler ve ilâhi dinlere inanmanın faydaları tasvir edilmektedir. Öte yandan, sevap kazanmak için Allah'ın helal kıldığı bazı şeyleri haram kılan sahabeleri, yaptıkları yanlışlıkları hususunda ikaz etmek için, Mâide 87. ayetin indiği rivayet edilir.⁵⁶ Müfessirlerin Araf Suresinde

⁵³ Bk Taberi, Tefsir, I/358-359; İbn Kesir, tefsir, I/161.

⁵⁴ Unutulmamalıdır ki, yüksek bir fazilet ve açık bir meşrûluğun ifadesi olan bu gibi adetler , genellikle önceki Peygamberlerin tebliğ ve talimlerinden kalıntılardır.

⁵⁵ Kurtubî, Tefsir, I/456. Kurtubî'de ifade edilen bu hüküm ayette değil, “ Katile miras yoktur” hadisi ile sabittir. Bu hadis miras ayetini tahsis edecek güçtedir. Bk. Ebû Dâvud, Diyet, 18; Tirmizî, Ferâiz, 17.

⁵⁶ Bk. Taberi, Tefsir, VI/262; Vahîdî, Asbâbü'n-Nüzûl, s. 112-113; Zemahşerî, Tefsir, II/361.

işaret edilen ayetlerden hareketle, helalların durumu ve helal-haram tayini konularına geniş yer vermektedirler. Buna göre, dünyada olan her şey insanlar için yaratılmıştır. “*Yer yüzünde ne varsa, hepsini sizin için yarattı.*”⁵⁷, “*Göklerde ve yerde ne varsa hepsini katından size boyun eğdirdi.*”⁵⁸ ayetlerinden hareketle; “**Helal eşyanın aslındandır.**” veya “**Eşyada aslanan ibahadır.**”⁵⁹ fıkıh kâidesi geliştirilmiştir. Ayrıca, dinî ve dünyevî bir takım konuların bu prensibin üzerine bina edildiği anlaşılmaktadır.⁶⁰ Eşyada helal olma bütün insanlık için geçerlidir. Bu konuda insanların Müslüman veya Gayr-i Müslim olması farksızdır. Başta Peygamberler olmak üzere,⁶¹ insanların Yaratıcı tarafından emredilenlere uyma zorunluğu bulunur.⁶² Yoksa helal ve haramları değiştirme yetkisi yoktur.

İlâhî dinler gönderiliş itibariyle aynı şeyleri ihtiva etmektedir.⁶³ Allah’ın kullarına gönderdiği dinin aslında değişiklik yapılması mümkün değildir.⁶⁴ Bununla birlikte, temel noktaların dışında kalan hususlarda bazı farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Peygamberlere verilen temel noktaların aynı olduğu Şurâ Suresi 13. ayette ifade edilirken,⁶⁵ tali konulardaki uygulamanın farklı olabileceği, “*Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik*”⁶⁶ ayetiyle hatırlatılmaktadır. Dikkat edilirse, Şûrâ ve Nisâ Sureleri’nde gönderildiği belirtilen Peygamberlerin getirdiği dinlerin hepsinin içeriği aynıdır.⁶⁷ Bu durum, bütün peygamberlere aynı emirlerin verildiğini ortaya koymaktadır. Bu Peygamberleri ve emirleri gönderen Yüce Yaratıcıdır. Belirli aralıklarla bunların gönderilmesi ve Kur’ân’da bunların kıssalarına yer verilmiş olması, kıssaların hedefinin insanlığın kurtulmasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁸ Yüce Allah emirlerini gönderdikten sonra bunları değiştiren veya ihmal edenleri Müşrik, Ehl-i Kitap ve İnananlar başlıkları altında ikaz etmektedir.

---

⁵⁷ Bk. Bakara, 2/29.

⁵⁸ Bk. Câsiye, 45/13.

⁵⁹ Bk. Taberî, Tefsir, I/190-195; R. Rıdâ, Menâr, I/247; Elmalılı, I/250/251.

⁶⁰ Bk. Zemahşerî, Keşşaf, I/60-61; Kurtubî, Tefsir, I/251-253.

⁶¹ Bk. Tahrim, 66/1

⁶² Bk. Ahzap, 33/36.

⁶³ Bk. Bakara, 2/35.

⁶⁴ Rum, 30/30.

⁶⁵ Farklı anlam için bk. Nisâ, 4/163-165.

⁶⁶ Mâide, 5/48.

⁶⁷ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Taberî, Tefsir, XXV/14; Kurtubî, Tefsir, XVI/10; Râzî, tefsir, XXVII/155-156.

⁶⁸ Bk. Bakara, 2/185, 286.

a) Müşriklerin Durumu

Yüce Yaratıcı kıssalar vasıtasıyla verdiği haberlerde cahil Arapların helal haram konusunda yaptıklarını kabul edilmez bularak bunları şirk olarak değerlendirir. “Yoksa Allah’ın dininde izin vermediği bir şeyi onlara meşru kılacak ortakları mı vardır.”⁶⁹, “De ki: ‘Gördünüz mü, Allah’ın size rızık olarak verdiği şeylerin bir kısmını haram, bir kısmını helal yaptınız.’ De ki: ‘Allah mı size böyle izin verdi. Yoksa siz Allah’a iftira mı ediyorsunuz?’”⁷⁰ “Allah’ın yarattığı ekin(ler) den ve hayvanlardan (putlara) pay ayırdılar. Zanlarınca: ‘Bu Allah’ın, bu da putlarımıza’ dediler. Ortakları için ayrılan Allah’a ulaşmıyor fakat Allah için ayrılan, ortaklara ulaşıyor. Ne kötü hüküm veriyorlar.”⁷¹ Yukarıya aldığımız ayetlerin anlamlarına dikkat edilirse Müşrik Araplar,⁷² Allah’a ortak kabul etmeleri, Allah’a ulaşmada vasıta olarak kabul ettikleri putlara hisse ayırmaları, helalı harama dönüştürmeleri konularındaki yanlıgılarından dolayı uyarılmaktadır.

b) Ehl-i Kitab’ın Durumu⁷³

Benzer uyarılar, Ehl-i Kitab’a da yapılmaktadır;

“Onların çoğunu günah, düşmanlık ve haram yemede birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Rabbânîler ve Hâhamların, onları günah söz söylemekten, haram yemekten men etmeleri gerekmez miydi? Yaptıkları şey ne kötüdür.”⁷⁴

Yukarıya aldığımız âyetlerde, helal ve haram, sevap ve günah konusunda halkı aydınlatmadıkları için, Ehl-i Kitab alimleri kınanır. Tevbe 31. âyette de halkın içine düştüğü duruma işaret edilir.

⁶⁹ Şûrâ, 42/21.

⁷⁰ Yûnus, 10/69.

⁷¹ En’âm, 6/136. Geniş bilgi için bk.C. Ali Târihu’l-Arap, VI/254.

⁷² Müşriklik “şerike” fiilinden türemiş, ortak koşma anlamına gelen bir kelimedir. Allah’ı ortak koşan kişiyi ifade eder. Söz konusu kelime, riya, nifak, Allah’tan başkasına edilen yemin ve bir şeyi uğursuz sayma gibi anlamları bulunur. Terim olarak; Allah’a ortak koşarak, puta tapan, ilâhi dini, Peygamber ve kitapları olmayan Arap putperestleri ve benzerlerine bu ismin verildiği zikredilir. Bkz. Külliyatü Ebül-Bakâ, s. 216; Razi, Tefsir, XXXI/39; Elmalılı, M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’ân Dili, II/770; Sâbûni, Ahkâmü’l-Kur’ân, Şam 1997, I/282.

⁷³ “Ehl-i Kitab” (Kitap Ehli), Kur’ân-ı Kerim’e ait bir terim olup, kendilerine kitap verilmiş, Tevrat, Zebur, İncil gibi kitapları olan Yahudi, Hıristiyan ve Sabiilere denir. Ehl ve Kitap kelimelerinin manaları için bkz. Kaya, Remzi Kur’an-ı Kerim’e Göre Ehl-i Kitab ve İslam, Ankara, 1994; s. 30-35; Geniş bilgi için bk. Külliyatü Ebilbaka, s. 300; Encyclopaedia Judaica, Alh al-Kitap md. S. 468; İbn Manzur, I/698-700. Stephan, Ronard, And Nady, Ahl al-Kitap, Ceal Amsterdam 1959, s. 27. Abdülkerim Zeydân, Ahkâmü’z-Zimmiyyîn, Bağdat 1988, s. 11.

⁷⁴ Mâide, 5/62-63.

İbn Abbas, yukarıda zikri geçen Mâide Sûresindeki 62. âyetin, ikaz ve uyarı açısından Kur'ân'daki en şiddetli ayetlerden biri olduğunu belirtir.⁷⁵ Hz. Peygamber de haram ve helal değiştirme hususunda insanların dikkatini çekerek, *“İçlerinden günah işleyen bir kimseyi, bundan men etmeye güçleri yettiği halde, bunu yapmayan toplulukları, Allah mutlaka cezalandırır.”*⁷⁶ buyurur.

Müfessir Razî, Mâide Sûresi 62 ve 63. âyetlere farklı bir yorum getirir. Dikkat edilirse, her iki âyetin sonunda halkın yaptıkları ile din adamların yapması gerekenler farklı fiillerle açıklanmaktadır. **“Amele ve sanea.”** Buna göre, ayetlerin anlamları (yaptıkları ne kötüdür ve ne kötü işler yapıyorlar) olmaktadır. Cahil halkın işledikleri kötülükler “amele” fiiliyle belirtilirken, onların yaptığı kötülüklere engel olmayan alimlerin durumu “sanea” fiili ile ifade edilmiştir. “Sanea” fiiliyle belirtilen, amele fiiliyle belirtilenden daha şiddetlidir. Böylelikle, Ehl-i Kitap alimlerinin yaptıkları hataların, diğer cahil insanların yaptıklarından daha kötü olduğu belirtilmiş olur.⁷⁷ Bu ayetler, Müslüman alimler için önemli bir ikaz niteliğindedir. Zira söz konusu ayetler, Kur'an'da ve hadislerde açık hükümler ifade ederken, bunların zıddına davranılması veya menfaat karşılığı doğruların söylenmemesi durumunda, Ehl-i Kitap alimlerin durumuna düşeceklerine işaret edilmektedir.

c) İnananların Durumu

Yüce Yaratıcı, son ilâhi mesajını Hz. Muhammed'e göndermiştir. Müşrik ve Kitap Ehli'nin içinde bulunduğu durumu haber veren Kur'an, benzer ikazları, inananlara da yapmaktadır. Yüce Allah, Hz. Muhammed'e şu ilâhi mesajın tebliğ edilmesini emreder.

*“De ki: ‘Allah’ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti?’ De ki: ‘O nimetler dünya hayatında öncelikle inananlarındır. Kıyamet gününde ise, yalnız onlarındır.’ İşte biz , bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz. De ki: ‘Rabb’in, ancak kötülükleri, gerek açığını, gerek gizlisini, günahı ve haksız yere saldırılmayı, hakkında hiçbir delil indirmedığı bir şeyi, Allah’a ortak koşmayı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyler söylemenizi haram etmiştir.”*⁷⁸

Kaynaklarda yer aldığına göre, Hz. Peygamber bir gün kıyametle ilgili bilgi verir. Bunun etkisinde kalan birçok sahabe, güya daha çok sevap

⁷⁵ İbn-i Kesîr, Tefsir, III/24.

⁷⁶ Ebû Dâvud, Melâhim, 17.

⁷⁷ Râzî Tefsir, XII/39-40.

⁷⁸ Araf, 7/32-33.

kazanmak için, Allah'ın helal kıldığı bazı şeyleri, kendilerine haram kılarlar. Bunun üzerine şu âyet iner:⁷⁹

*“Ey İnananlar! Allah'ın size helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri kendi kendinize haram etmeyin. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıklardan helal ve temiz olarak yiyin ve inandığınız Allah'tan korkun.”*⁸⁰

Buraya alınan ayetin iniş sebebiyle ilgili farklı rivayetler olmakla birlikte,⁸¹ rivayetlerdeki müşterek nokta, verilen hükme riayet edilmesidir. Hz. Peygamber'de şu hadisiyle, ümmetinden daha çok sevap kazanmak gayesi ile bazı helalları kendilerine haram kılanların yaptıklarının yanlış olduğunu açıklar.⁸²

*“...Vallâhi ben sizin, Allah'tan en çok korkanınızım. Ama bazen oruç tutar, bazen de bırakırım. Namaz kılar, uyurum da. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden ayrılırsa, o benden değildir.”*⁸³

Benzer bir ikaz Hz. Peygamberin şahsında bütün Müslümanlara yapılmaktadır. Hz. Peygamber aileleri arasında geçen bir olaydan sonra kendisine bal şerbetini yasaklar.⁸⁴ Bunun üzerine, Yüce Allah yaptığıının uygun olmadığını, *“Ey Peygamber! Niçin, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”*⁸⁵ ayetiyle haber verir. Bu ayetlerden Peygamberlerin dahi, helal haram konusunda hüküm koyma yetkisinin olmadığı anlaşılmış olur.

B. KISSALARIN HUKUKTAKİ YERİ

1- Kıssaların Hukuka Yansıması

İlâhi dinlerin verilerinde, karşılıklı ilişkilerde uyulması gereken prensiplerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu temel prensipler, ilk Peygamberle konmaya başlamış ve son Peygamber ile nihayet bulmuştur. Hz. Peygamberin yürürlüğe koyduğu prensiplerin önceki peygamberlerin getirdikleri temel noktalar ile aynı olduğunu, Yüce Allah şu ayetiyle haber vermektedir.

⁷⁹ Bk. Taberî, Tefsir, VI/262; Vâhidî, a.g.e., s.112-113; Zemahşerî, II/361.; İbn-i Kesîr, VI/260-261.

⁸⁰ Mâide, 5/87.

⁸¹ Bk. Taberî, Tefsir, VI/262; Vâhidî, s. 112-113.

⁸² Tefsirdeki bilgiler için bk. Zemahşerî, II/361; Râzî, XII/71-72.

⁸³ Buhârî, Nikah, 1; Müslim, Nikah, 5.

⁸⁴ Bk. Vâhidî, a.g.e., s. 247-248.

⁸⁵ Tahrim, 66/1.

“ Dini ayakta tutun! Ve onda ayrılığa düşmeyin!” diye, Nuh’a tavsiye ettiğini, Sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Musa’ya ve İsa’ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı..”⁸⁶

Ku’an-ı Kerim’de yer alan kıssaların önceki kitaplarda yer alan hukuka atıfta bulunularak bunların eleştirilmesi, önceki peygamberlere verilenlerdeki ihtilafları hatırlatma olarak algılanmalıdır. Kıssaların teşrîdeki yerine temas etmeden, Kur’ân emirleri ile önceki kitaplarda yer alan hükümlere kısaca işaret etmekte fayda vardır. Yüce Allah İsrail Oğulları ile ilgili kıssada; *“Bu Kur’an, İsrail oğullarına, ayrılığa düştükleri şeylerin bir çoğunu hatırlatıyor.”⁸⁷ “Andolsun, Allah İsrail Oğullarından söz almıştı. Biz onlardan on iki başkan belirledik. Allah onlara şöyle dedi: ‘Ben sizinleyim. Namazı kılarsanız, zekatı verirsiniz, elçilerime inanırsanız, onları destekler ve Allah’a ödünç verirsiniz, sizin kötülüklerinizi örteceğim...”⁸⁸* buyurur.

Yukarıda zikredilen ayette, Tevrat’ta yer alması gereken hükümler hatırlatılmakta, Hz. Peygamber’e bildirilen hukuka ise, şu ifadelerle işaret edilmektedir. *“Ey iman edenler, kazandıklarınızın ve yerde sizin için çıkardığımız nimetlerin iyilerinden infak edin...”⁸⁹* Bu güzel rızıkların neler olduğu, En’an Suresi 141. ayette açıklanmıştır. Bu hükümlerde istenen, emredilenlerin yerine getirilmesidir. Aksi takdirde, Allah’ın verdiği nimetlerin, onların elinden nasıl aldığı, Kalem Suresi 21-34. ayetlerinde bahçe misaliyle kıssa olarak haber vermektedir. Böylece, Allah yolunda infak ve fakirlere sadaka vermek bütün ilahi dinlere emredildiği gözlenir.

Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân hükümleriyle ilgili başka bir örnek Mâide Suresi’nde geçer.

“(Ey Muhammed) kendinden önceki kitabı doğrulayıcı ve onları kollayıp koruyucu olarak bu kitabı gerçek olarak indirdik. Onların aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet ve sana gelen gerçekten ayrılıp onların keyiflerine uyma...”⁹⁰

Buraya alınan ayetlere göre, Kur’ân önceki kitapları tasdik ederek onlar üzerinde koruyucu ve gözetleyici görevi üstlenmektedir. Buna göre, önceki Peygamberlere verilen hükümlerle, Kur’ân ‘da emredilenler, tali konuların dışında aynıdır. İlahi kitaplardaki emirlerin bir birlerine uymaması, onlardan birinin bozulmuş olduğunu akla getirmektedir. Diğer taraftan, toplum düzenini sağlama ile ilgili Tevrat’ta bulunması gerekenler,

---

⁸⁶ Şurâ 42/13.

⁸⁷ Neml, 27/76.

⁸⁸ Mâide 5/12-13.

⁸⁹ Bakara, 2/267.

⁹⁰ Mâide, 5/48.

Mâide suresi 44, İncil’de bulunması gerekenler de aynı surenin 46-47. ayetlerde haber verilmektedir. Aynı emirler, Bakara Suresi 178 ve 179. ayetlerinde yer alır. Bu durum bize, kıssaların hukuka yansımada önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Hukuk, bir toplumsal realiteyi, etik (ahlakî) değerler açısından düzenleyen normlar(hukuk kuralları) sistemi olarak tanımlanır.⁹¹ Kur’ân-ı Kerim içindeki hukukla ilgili “yapın” veya “yapmayın” şeklindeki ayetler olduğu gibi, kıssalardan hareketle de bazı normların elde edilmesi mümkündür. Bir makale çerçevesinde tefsirlerde geniş bir yer oluşturan örneklerden bazı bilgilere işaret etmek mümkündür.

Kaynaklarda, şer’î deliller ifade edilirken, “şer’u men kablenâ” içinde değerlendirilen kıssaların önemli yeri bulunmaktadır. Bunları ikiye ayırmamız mümkündür:

1)Tevrat ve İncil’de bulunup da Kur’ân ve sünnette yer almayan hükümler. Bunlardan Müslümanlar sorumlu değildir.

2) Kur’ân ve sünnette işaret edilen hükümler. Bunlar da kendi arasında üç kısma ayrılmaktadır.

a)Ehl-i Kitab’a haram kılınp Müslümanlara helal kılındığı belirtilen hükümler. Yiyeceklerle ilgi bazı hükümler ile⁹² ganimetleri buna misal vermemiz mümkündür.⁹³

b) Kıssalarda Müslümanlar için geçerli olduğu belirtilen hükümler. Bunlar Müslümanları bağlamaktadır. Örneğin oruç daha önceki dinlerde de bulunmaktadır.⁹⁴ Kurban ve hacc ise, Hz. İbrahim’e dayanır.⁹⁵ Söz konusu ibadetleri Müslümanlar yapmak zorundadır. Çünkü bu ibadetler İslam’ın temeli olarak kabul edilir.

c) Kur’ân ve Kitab-ı Mukaddes’te müşterek zikredilen konulardaki yorum farkları. Örneğin, Mâide Suresi 45. ayetteki kıssaları ihtiva eden hükümler ile Bakara Suresi 178. ayetteki kısas emri,⁹⁶ Kamer Suresi 28.

⁹¹ Geniş bilgi için bk. Özbilgen, Tarık, Eleştirel Hukuk Başlangıcı Dersleri, İstanbul 1976, s.16; Güler, Mehmet Nuri, Kıssa ve Hukuk, Kur’ân Kıssalarının Anlam ve Değeri, (Tebliğ) Fecr Yay. Ankara 1998, s. 124.

⁹² Bk. En’âm, 6/145-146.

⁹³ Bk. Buharî, Teyemmüm, 1.

⁹⁴ Bk. Bakara, 2/183.

⁹⁵ Bk. İbn Mâce, Edâhî, 3.

⁹⁶ Kısas diğer ilahi kitaplarda geçmekle birlikte, Bakara Suresi 178. ayetle Müslümanlara da emredilmekte, 179. ayette de akıllı insanların bu konu üzerine düşünceleri tavsiye edilmektedir. “

ayette yer alan suyun taksimi, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya emredilen namaz⁹⁷ misal verilmektedir.⁹⁸

İslam alimlerinin konuyla ilgili farklı yaklaşımları olabilmektedir. Ebû Yusuf (ö. 162/796) ile el-Kerhî (ö. 340/952), Kur'ân'ın Tevrat'ta bulunması gereken,⁹⁹ “ *Tevrat'ta onlara, cana can, göze göz, buruna burun ...* ”¹⁰⁰ ayetini delil olarak söz konusu suçu işleyenlerin benzer cezaya çarptırılması gerektiğini söylemektedir.¹⁰¹ Ebû Yusuf, kadını öldüren erkeğin öldürüleceğini, el-Kerhî de zimmîyi öldüren Müslümanın kısas edileceğini uygun bulmuştur. İmam-ı Şafî (ö. 204/820) de Hz. Peygamber'in Tevrat metinlerinden hareketle, bir Yahudî'ye verdiği cezayı örnek göstermektedir.¹⁰²

İmam Muhammed (ö.189/805), Hz. Salih'in kıssasında yer alan, “*(Sâlih) İşte belge bu devedir. Kuyudan su içmek hakkı belirli gün onun, belirli bir gün de sizindir. Sakın ona bir kötülük yapmayın...*”¹⁰³ ve “*Onlara suyun aralarında paylaştırıldığını misal ver; içme sırası kimim ise o gelip suyunu alsın.*”¹⁰⁴ ayetini delil olarak, suyun sıra ile kullanılmasının caiz olduğunu belirtir.¹⁰⁵ Zamanımızdaki fıkıh terimi “**muhayee**” yi buna örnek göstere biliriz. Belirli kişiler tarafından devre mülk olarak satın alınan kaplıca evleri, senenin belirli günlerinde kullanılmaktadır. Bu durumun, Hz. Salih kıssasında ifade edilen suyun taksimine dahil edilebileceğini düşünmekteyim. Ayrıca, Kasas suresinde yer alan, “*Babam sulama ücretini vermek için seni çağırıyor... Babacığım! Onu ücretli olarak tut, ücretle tuttuklarının en iyisi bu kuvvetli ve emin adamdır.*”¹⁰⁶ ayeti Hanefî imamları tarafından icâre akdi için delil kabul edilmektedir.¹⁰⁷

⁹⁷ Bk. Tâ'hâ, 20/14; Meryem, 19/31.

⁹⁸ Konuyla ilgili bk. Muhammed Hamidullah, İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitab-ı Mukaddes, (Ter. İbrahim Canan) A.Ü. İslâmî, İ. Fak. Der. Ank. 1980, IV/313-320; Zekiyüddin Sa'ban, İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l Fıkıh) Ter. İ. Kafi Dönmez. Ank. 1999, s. 208-212.

⁹⁹ Tevrat metinleri için bk. Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, 21/23-24; (bu ayette hür kişiye karşı kölenin kısas edilmeyeceği ifade edilmektedir) Levililer 24/20; Tesniye, 19/21; Matta, V/38.

¹⁰⁰ Mâide, 5/45.

¹⁰¹ Daha geniş bilgi için bk. Ebû Bekr b. Ahmed b. Es-Serahsî (ö. 483/1090), Usûlü's-Serahsî, Thk. Ebû'l Yafâel-Afkânî, (I-II) İstanbul 1984, II/100; M. Nuri Güler, a.g.e., s. 133.

¹⁰² es-Serahsî, II/100.

¹⁰³ Şuara, 26/155-156.

¹⁰⁴ Kamer, 54/28.

¹⁰⁵ Es-Serahsî, Usûl, II/100

¹⁰⁶ Kasas, 28/25-26.

¹⁰⁷ Ebû Bekir b. Ahmed el Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâii IV/173

Yine Yusuf Suresindeki Hz. Yusuf kıssası ayetleri arasında, “*Melikin su kabını kaybetti, onu getirene bir deve yükü mükafat verilecek*”¹⁰⁸ ifadesi geçmektedir. Söz konusu ayet ‘*cilâla*’¹⁰⁹ akdine delil gösterilmektedir.¹¹⁰ Yukarıya alınan misallerde de görüldüğü gibi, Kur’ân ayetlerinde yer alan kıssalar ile diğer ayetleri bir birinden ayırmak mümkün değildir. Bütün ayetlerin belirli bir hedefi bulunur. Bu hedefler, insanlığa doğruları tanıtmak, iyi yaşam tarzı sağlayacak kuralları göstermek, Yaratıcısına kul olmaktır. Dolayısıyla ahkam ayetleri emir ve nehiyleri kesin olarak ifade ederken, kıssalar tasvir edilmek suretiyle kendilerinden hisse çıkarılması arzulanmaktadır.

Hz. Yusuf’un kıssasında üzerinde durulması gereken başka bir olay, Kralın rüyasını tabir etmesi,¹¹¹ bunun neticesinde sıkıntılardan kurtulmaları için önerdiği tedbirler paketi¹¹² ve bunları uygulayacak insanda bulunması gereken vasıflardır. Hz. Yusuf kıssasında hazineden sorumlu olacak kişide bulunması gereken özellikler arasında, insanlar arasında inanç farkı gözetmeksizin, adaleti uygulayacak yeteneklere sahip olması, hela ve haramlara riayet etmesi ve ihsan sahibi olması ileri sürülür. Bu hükümler, İslâm’ın uyulmasını istediği güzel hasletlerdir. Bunlara ilave olarak Hz. Peygambere emredilen “..*Servet zenginlerin elinde dolaşan bir meta olmasın...*”¹¹³ ayetinin gereği yapıldığında Müslümanlar arasında zekat verilecek kimsenin bulunamayacağını düşünmekteyim. Bilindiği gibi İslâm’ın bu emri idarecilerin sorumsuz davranışına son vererek insanlar arasında ekonomik denge sağlamıştı.

3- Kıssalarda İfade Edilen Örnek İnsan Tipleri.

Kur’ân-ı Kerim kıssalarda farklı insan karakterlerine işaret etmektedir. Bunlarla beğenilen ve beğenilmeyen insan karakterleri hatırlatılarak Allah’ın hoşnut olduğu karakterlere işaret edilmektedir. İstenilmeyen insan karakterleri Kalem Suresi 10-20. ve Bakara Suresi 8-13. ayetlerinde haber verilir. Beğenilen insan tipleri ise, Peygamberler ve Peygamberleri örnek alan salih kullardır. Peygamberlerden Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. Muhammed’in ahlakını örnek olarak zikredebiliriz.

a)Hz. İbrahim

Kur’an-ı Kerim’de üzerinde en fazla durulan karakter tiplerinden biri Hz. İbrahim’dir. O tasvir edilirken, yaratılıştan Yaratana gidişi, sükuneti,

¹⁰⁸ Bk. Yûsuf, 12/72.

¹⁰⁹ Hizmet karşılığında verilen ücret demektir. Bk Ö.Nasuhi Bilmen, Hukuku İslâmiyye ve İstilâhâtı Fıkhiyye Kamusu, İst 1970. III/334.

¹¹⁰ M.Nuri Güler, a.g.e., s. 134.

¹¹¹ Bk. Yusuf, 12/43.

¹¹² Bk. Yusuf, 12/47-49.

¹¹³ Bk. Haşr, 59/7.

hoş görüşü ve hilmi örnek gösterilir. “...gerçekten İbrahim çok içli ve yumuşak huylu idi.”¹¹⁴ ayeti bu durumu hatırlatmaktadır. Hz. İbrahim putperestliğin yaygın olduğu bir dönemde dünyaya gelir. Babası bunun başını çeker. O'nun gerçeği aramada akli ve düşünceyi bir metod olarak kullanılması ve böylece, Yaratıcı bulması örnek gösterilmiştir.¹¹⁵ Babasını içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için;

*“Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir fayda ve zararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun? Babacığım, muhakkak bana, sana gelmeyen bir ilim geldi. Bana uy ki, seni dos doğru bir yola ileteyim. Babacığım şeytana tapma. Zira Şeytan, Rahman'a isyan etmişti. Babacığım ben sana Allah'tan bir azap gelmesinden kokuyorum. O takdirde sen Şeytan'ın dostu olursun”*¹¹⁶ sözleriyle bir evlatlık örneği sergilemiştir.

Hz. İbrahim, sabrı, akli ve düşüncesi ile Yaratıcısını bulması, inançsızlara karşı yaklaşım yönleriyle insanlığa örnek gösterilirken, Yaratıcı tarafından; *“Şüphesiz İbrahim, çok halim, yüreği yanık, kendisini Allah'a vermiş biri idi.”*¹¹⁷ ifadeleriyle Rabb'inin dostu olmuş, güzel hasletleri Rabb'i tarafından taktirle karşılanarak, insanlardan benzer karakterleri kazanmaları arzulanmıştır.

b)Hz. Musa

Kur'an'ın değişik surelerinde Hz. Musa'ya geniş yer verilmektedir. Buna göre Hz. Musa sert bir mizaca sahiptir. Kızdığını cezalandıra bilmektedir. Kasas Suresi 15. ayette, *“Halkın (kendisinden) habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada biri kendi tarafından diğeri de düşman tarafından olan iki adamın kavga ettiğini gördü. Kendi taraflarından olan, düşmanlarından olana karşı Musa'dan yardım istedi. Musa'da ötekine bir yumruk indirip ötekini öldürdü. (Sonra) 'Bu, şeytanın işindedir .. O, gerçekten apaçık, saptırıcı bir düşmandır' dedi.”* buyurulmaktadır.

Bu ayette ifade edildiği gibi, Hz. Musa kendisine inanan insanın haklı veya haksız olduğunu araştırmadan düşmana karşı yardımda bulunuyor. Çok geçmeden yaptığıın yanlış olduğunu anlayıp hemen Yaratıcısına, *“Rabb'im, ben nefsimi zulmettim, beni bağışla.” dedi. Allah O'nu bağışladı. Çünkü O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir. Rabb'im, dedi bana lütfettiğin nimetler hakkı için artık bir daha suçlulara arka çıkmayacağım.”*¹¹⁸ şeklinde dua etmiştir.

¹¹⁴ Tevbe, 9/114.

¹¹⁵ Bk. En'âm, 6/77-79.

¹¹⁶ Meryem, 19/42-45. geniş bilgi için bk. Kutup, Seyyid, Kur'an'da Edebi Tasvir, Ter. Süleyman Ateş, Ank. 1969.s. 289-291.

¹¹⁷ Hud 11/75.

¹¹⁸ Kasas, 28/16-17.

Yukarıdaki kıssaya dikkat edilirse, Hz. Musa kendisine inanan insanın sözüne güvenerek ona yardım etmesinin yanlış olduğunu anlamış, pişmanlığını dile getirerek yaratıcısına yönelmiştir. Allah'da kendisine yapılan duayı kabul etmiştir.¹¹⁹ Asabi duygulara sahip olan bir kimsenin, bu kıssadan ders alarak, hatasından hemen dönmesi, araştırmadan karar vermemesi, düşman bile olsa haksızlık yapmaması, kendi inancından bile olsa, haksız olandan yana tavır almaması gerektiği vurgulanmaktadır.

c)Hz. Muhammed

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan birçok örnek insan tiplerinin yanında, Yaratıcının kendi güzel sıfatlarından ikisini Hz. Peygamber için kullanması dikkat çekicidir. Zira son nebi bütün yaratılanlar için övünç kaynağı olup, rahmet, merhamet ve şefkatin bütün derinliklerini üzerinde toplamıştır. O'nun ahlakı Yaratıcı tarafından örnek gösterilir.¹²⁰

*"Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir."*¹²¹

Dikkat edilirse, yukarıya almış olduğumuz ayet, Hz. Peygamber'in müminler için ne derece hayati bir önem taşıdığını hatırlatmaktadır. Tevbe Suresi 128. ayeti bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

aa) *"Sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir."* (**Azîzün aleyhi mâanittüm**) Aziz; gâlip, çetin, şiddetli anlamlarına gelmektedir.¹²² Dolayısıyla insan bir sıkıntı ile imtihan olduğunda buna en çok üzülen kendisi, anne-babası ve aile fertleri olur. Allah (cc) peygamberi için müminler üzerine ailesine üzüldüğünden daha fazla üzüleceğini haber vermektedir. İnsanın başına gelecek en büyük sıkıntı, yaptığı zulümlere karşılık Allah'ın vereceği azaptır. Kişinin kendine gelen azabı kaldırması mümkün değildir. Yapılan kötülükler yüzünden gelebilecek azabın kaldırılması, peygamberler aracılığı ile öğretilen istiğfar sayesinde mümkündür. Bu güzel hasletler, Hz. Peygamberin güzel ahlakında gösterilmektedir. Hatalara karşı Mü'minlere öğretilen tövbe, Yaratıcıya yalvarma şekilleri nebilerin dualarında bulunmaktadır.

ab) *"O size çok düşkün"* (**Harîsun aleyküm**) Haris kelimesi de, çok düşkün, üzerine titreyen, çok şiddetli gibi anlamlara gelir.¹²³ Tıpkı annenin yavrusunun üzerine titrediği gibi, Hz. Peygamber de inananlar üzerine daha hassastır. Aradaki fark anne evladını dünya tehlikelerinden korumaya

¹¹⁹ Tefsiri için bk. Taberî Tefsir, XX/46-47; Kurtubî, Tefsir, XIII/261-262.

¹²⁰ Bk. Ahzab, 33/2; Kalem, 68/4.

¹²¹ Tevbe, 9/128.

¹²² *el-Mu'cemu'l Vasîl*, Heyet İst. 1992, s.598.

¹²³ *el-Vasîl*, s.166; *el-Mu'cemu'l Arabi'l-Esâsî*, s.307.

çalışırken, Hz. Peygamber, dünya ve ahiret tehlikelerine karşı korumaktadır. O'nun bu arzusu Mü'minlerle sınırlı değildir. Allah'ın dinini kabul etmeyen kişilerin inanmasını isteyerek onların da, kurtulmasını arzulamaktadır. Peygamberin bu durumu Kur'an-ı Kerim'de şu ifadelerle haber verilmektedir:

*"(Resulüm!) Sen onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de, bil ki; Allah, saptırıldığı kimseyi hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur."*¹²⁴ Hz. Peygamber inanmayan insanlar için bu kadar üzüldürken, ümmeti üzerine gösterdiği hassasiyetin çerçevesini çizmek mümkün değildir. Zira O'nun affı ve merhametine insanlık tarihinde henüz rastlanamamıştır.

ac) Yüce Allah, Hz. Peygamberi kendi isimleriyle taltif etmektedir. Kendi zâtı için: *"Allah'ın yerde olanları ve emriyle denizde yüzen gemileri sizin emrinize vermiş olduğunu, izni olmadan yere düşmesi için göğü O'nun tuttuğunu görmez misin? Doğrusu Allah insanlara karşı Raûf ve Rahim'dir."*¹²⁵ buyururken, peygamberi için de aynı isimleri, *"Müminlere karşı Raûf ve Rahimdir"* ayetiyle haber verir. Raûf, hilm bakımından en üst seviyede olmak demektir ki, bütün insanları kapsar.¹²⁶ Rahim: acılamak anlamıyla birlikte rahmetinin çok olması, günahkarlara da acıması demektir.¹²⁷ Söz konusu kelime dünya ve ahiretteki rahmeti ihtiva etmektedir. Hz. Peygamberin Mü'minlere olan düşkünlüğü, en güzel şekilde bu kelimelerle açıklanabilir.¹²⁸ Dolayısıyla Hz. Muhammed'in ümmetine olan dostluğu, herhangi bir menfaat karşılığı değil, Allah'ın lütfu sayesinde bir rahmet peygamberi olmasından kaynaklanmaktadır.¹²⁹

Yukarıya kıssalarını örnek olarak aldığımız üç Peygamberde, gerçeği kabul etmek isteyen insanların aradığı her türlü güzel nitelikler mevcuttur. Önemli olan, Hz. Musa'da olduğu gibi, hataları anlayıp Yaratıcı'ya yönelmek, Hz. İbrahim gibi, sabır ve hilm yolunu tercih edilmek, Hz. Muhammed' in yaptığı gibi de rahmet, merhamet ve acımada şefkatli davranılmalıdır. Yapılanlara karşı hoş görülüp affetmek, Allah'ın razı olacağı güzel bir haslettir.¹³⁰

¹²⁴ Nahl, 16/37.

¹²⁵ Hacc, 22/65; Krş, Bakara, 2/143.

¹²⁶ Bk. *el-Vasid*, s.319; Elmalılı, *Tefsir*, IV/433-434.

¹²⁷ *el-Vasid*, s.335; Elmalılı, *Tefsir*, IV/433-434.

¹²⁸ Tefsirleri için, bk. Taberi, *Tefsir*, XI/76-77; İbn-i Kesir, *Tefsir*, IV/177-179.; Elmalılı, *Tefsir*, 10/433-434.

¹²⁹ Bk. Tâhâ, 20/112; Enbiyâ, 21/101-103; Furkân, 25/24; Rum 30/14-16; Yâsin, 36/55; 39/73; Mü'min, 40/51; Zuhruf, 43/68-73.

¹³⁰ Bk. Fussilet, 41/34.

C. KISSALAR ASRİMİZA YANSIR MI?

Kur'ân'da yer alan kıssalar, belirli bir zaman dilimi ile sınırlı olmayıp, her asırdaki toplumları büyük ölçüde ilgilendirdiği anlaşılır. Kıssaların geçtiği dönemdeki tasvir edilen toplumlar ele alınırken, toplumdaki bireylerin, bir birleriyle olan ilişki ve davranışlarının bir düzene sokulması hedeflenir. Onların olumlu ve olumsuz yönleri gösterilerek, Yaraticının istemediği davranışların yapılması halinde toplumun başına geleceklere dikkat çekilir. Burada üzerinde durulması gereken husus, kıssalarda belirtilen mükafat ve cezaların, geçmişle sınırlı kalıp kalmayacağı konusudur. Yani zamanımızda benzer hareketlerin yapılması halinde, insanlığın aynı mükafat ve cezalarla karşılaşması söz konusu mudur? Bu sorulara evet veya hayır demek mümkün değildir. İslam inancına göre Allah'ın izni olmadan bir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. Cezada mükafatta Allah'tandır. Bununla birlikte rahmet ve cezanın oluşumunda toplumun yaşantısı önemli olmaktadır. Yüce Allah inanan ve şükredene ceza verilmeyeceğini ifade ederken,¹³¹ insanların yaptıklarından dolayı kara ve denizlerin bozulması halinde bunun karşılıksız kalmayacağı hatırlatılır.¹³² Konuyla ilgili müfessirlerin yorumlarını iki aşamada ele almak mümkündür. 1) Kıssalarda ceza verildiği belirtilen toplumların özellikleri. 2) Benzer özelliklerin olması durumunda aynı cezaların meydana gelebileceği görüşü.

5- Kıssalarda Ceza Verildiği belirtilen toplumların Özellikleri.

Yüce Yaraticı kıssalarda Hz. Peygamber aracılığı ile insanlığa toplumsal gerçekleri pratik bir şekilde tanıtmaktadır. Kıssaların bu işlevi ile ilgili şu örnekleri vermemiz mümkündür.

Sâd Suresi 12-14. ayetlerinde söz konusu edilen toplumlar, dünya nimetleriyle donatılmış Nuh, Âd, Firavn, Semud, Lut ve Eyle halkları kendilerine verilen nimetleri iyi değerlendirememeleri sebebiyle şımarıp, gelen peygamberleri yalanlamışlar, onlara karşı çıkıp eziyet etmişler, neticede cezaya uğramışlardır. Necm Suresi 50-52. ayetlerinde ise, “*Önceki Âd kavmini ve Semud'u yok edip geri bırakmayan O'dur. Daha önce de, Nuh toplumunu yok eden de O'dur. Çünkü onlar çok haksızlık eden ve pek taşkın kimselerdi.*” buyurur. Söz konusu milletlerin helak oluş sebepleri zulüm, inkar ve ahlaksızlık olarak ifade edilmektedir.

İsrâ Suresi 15-17. ayetlerinde, toplum yaşantısındaki sorumluluğun temel ilkesi ve toplumların yok edilmesindeki kural şu sözlerle ifade edilmektedir. “*Kim doğru yola erişirse kendi lehine yola gelmiş, kim de saparsa, ancak kendi aleyhine sapmıştır. Kimse kimsenin günahını çekmez.*”

¹³¹ Bk. Nisa, 4/147.

¹³² Rum, 30/41

Biz Peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz. Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman, onun varlıklarına yola gelmelerini emrederiz, ama onlar buna rağmen yoldan çıkarlar. Artık o şehir yok olmayı hak eder. Biz de orasını yerle bir ederiz...”

Kasas Suresi 58-59. ayetlerinde toplumun cezalandırılışının sebepleri şu şekilde belirtilmektedir. “*Nimet ve refaha karşı nankörlük eden nice kasabaları yok etmişizdir. İşte onların yerleri! Kendilerinden sonra pek az insan otura bilmiştir. Onlara biz varis olmuşuzdur. Rabbin kasabaların halkına, onları ayetlerimizi okuyacak bir peygamber göndermedikçe onları yok etmiş değildir. Zaten biz yalnız, halkı zalim olan kasabaları yok etmişizdir.*” Buraya alınan ayetlere dikkat edilirse, insanların sıkıntı çekmelerine sebep olarak gösterilen şeyler yaratılanlara zulüm, inkar ve nimetlere nankörlüktür. Yüce Allah topluma yön veren insanların bu kötü hasletlerin düzeltilmesi için çalışması gerektiğini belirterek aksi durumda sorumluluktan kaçınmalarının mümkün olamayacağını belirtmektedir.¹³³ Hud Suresi 117. ayetinde ise, güzel hasletlerini muhafaza eden insanların haksız yere cezalandırılmayacağı belirtilmektedir. Yer yüzünde sürekli olarak varlıklarını sürdürebilecek toplulukların özellikleri ise, ilahi kitaplarda şu sözlerle haber verilmektedir.

*“And olsun ki, Tevrat’tan sonra Zebur’da da yeryüzüne ancak iyi kullarının varis olduğunu yazmıştık.”*¹³⁴ Toplumla ilgili diğer bir ayette, “*Bu, bir toplum iyi gidişini değiştirmedikçe, Allah’ın’da verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden ve Allah’ın işiten ve bilen olmasındandır.*”¹³⁵ Buraya aldığımız ayetlerin dışında birçok ayetin toplumla ilgili kıssaları içerdiği gözlenmektedir. Söz konusu kıssalarda öğüt almak ve geleceğini düzeltmek isteyen insanlar için önemli işaretler bulur.¹³⁶

6- Cezaların Oluşumu

Yukarıya alınan ayetlere ilaveten, Kur’an’ın bütünlüğü içinde geçmiş milletlerin cezalandırılışının bir takım sebepleri ileri sürülür. Bu sebepler: a) Allah’ı inkar, b) Yaratılanlara zulüm etmek, c) Haramları helale dönüştürmek,¹³⁷ d) İnsanların mallarını haksız yere yemek,¹³⁸ e) Verilen nimetlere nankörlükte bulunmak,¹³⁹ f) Varlıklı insanların isyan etmeleri¹⁴⁰ ve

¹³³ Bk. Hud,11 /116.

¹³⁴ Enbiya 21/105.

¹³⁵ Enfâl, 8/53.

¹³⁶ Bk. Ankebut, 29/28; Araf, 7/22,94; Hacc, 22/42-44; Ayrıca Said Şimşek’in Kur’ân-ı Kerim kıssalarına Giriş, s. 97-99; Mehmet Nuri Güler, Kıssa ve Hukuk, Kur’ân Kıssalarının Anlam ve Değerleri, Ank. 1998, (Tebliğ) s. 140-143.

¹³⁷ Bk. En’am, 6/143-144; Nahl, 16/116.

¹³⁸ Bk. Nisâ, 4/160, 167,168, 170.

¹³⁹ Bk. Kasas, 28/58.

¹⁴⁰ Bk. İsrâ, 17/16-17.

nesli bozacak yaşantı içine girilmesi. Benzer hataların zamanımızda olması durumunda aynı cezaların verilmesi mümkün müdür? sorusuna Kur'ân'da yer alan iki ayetle cevap vermek mümkündür.

“Ülkelerin halkı inanıp korunsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bolluklar açardık. Fakat yalanladılar. Biz de onları kazana geldikleri kötülükler yüzünden yakaladık.”¹⁴¹

“Siz şükreder ve inanırsanız Allah size niye azap etsin? Allah şükürün karşılığını veren ve bilendir.”¹⁴²

Yukarıya aldığımız birinci ayette geçmiş milletlerin helak ediliş sebepleri ifade edilirken, ikinci ayette de insanlara soru sorarak inanan ve hayırlı işler yapanın cezalandırılması için bir sebebin olmadığı belirtilir. Müfessirlerin üzerinde durduğu ayetlerden iki tanesi de En'âm Suresi 65 ve Rum Suresi 41 ayetleridir.

“De ki: ‘ O, sizin üzerinize üstünüzden, yahut ayaklarınızın altından bir azap göndermeye, ya da parti parti bir birinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadirdir.’ Bak anlasınlar diye ayetleri nasıl açıklıyoruz.”¹⁴³

“İnsanlara elleriyle kazandıkları (günahlar) yüzünden karada ve denizde fesat çıktı. Belki dönerler diye, onlara yaptıklarının bir kısmını tattırıyor.”¹⁴⁴

Dünya yaratılan her canlı Allah'a ibadet etmektedir.¹⁴⁵ Kulluğun sebepsiz yere engellenmesi uygun değildir. Örneğin ağaçlar, bitkiler, karada ve denizde yaşayan hayvanlar kendi görevlerini yapmaktadırlar. Bunların ihtiyaç dışında telef edilmesi doğru değildir. Müfessirler Rum Suresi 41. ayeti tefsir ederlerken farklı yorumlarda bulunurlar. Taberî, (310/922), karada ve denizlerde günahların artması, insanların öldürülmesi, yağmurun azlığı, bereketin azalması ve zulmün artması neticesinde bazı cezaların verileceğini belirtir.¹⁴⁶ İbn Kesir (ö.774/1372), insanların hatalarından dolayı karada suların azalması neticesinde kıtlığın oluşması, denizlere yeterince su akmaması sebebiyle deniz hayvanlarının hastalanması, karada insanların bir birlerini öldürmeleri ve denizlerde gemilerin soyulması Allah'ın bir cezası olarak değerlendirmektedir.¹⁴⁷ Zemahşerî (ö.538/1149) de, ziraat ve ticaretteki olumsuzluklar, insan ve hayvan ölümleri, yanma ve boğulmalar,

¹⁴¹ Bk. A'raf, 7/96. Tefsiriyle ilgili bk. Zemahşeri, Tefsir, II/77

¹⁴² Bk. Nisa, 4/147.

¹⁴³ En'âm, 6/65.

¹⁴⁴ Rum, 30/41.

¹⁴⁵ Bk. İsrâ, 17/44.

¹⁴⁶ Taberî, Tefsir, XXI/49-50; benzer yaklaşım için bk Kurtubî, Tefsir, XIV/40-41.

¹⁴⁷ İbn Kesir, Tefsir, VII/168.

geçim sıkıntıları, faydalı şeylerin azalması, zararlı şeylerin çoğalması, kara ve denizlerde insanların hataları sebebiyle olabileceğini ileri sürer.¹⁴⁸ Elmalılı da karada ve denizlerde Allah'ın yarattığı bir fitrat düzeni bulunur. Bu düzen şirk, ahlaksızlık, haksızlık ve Müslümanların çeşitli firkalara ayrılıp çarpışması sonucu yaptıklarının karşılığı olarak dünyada bazı cezalar verilebileceği görüşündedir.¹⁴⁹

Rum Suresi 41, En'am, Suresi 65. ayetler ve Müfessirlerin görüşlerini netleştirmek gerekirse, Yüce Yaratıcı, dünyada kendisine şirk koşulmasını, yaratılanlara zulüm ve fuhşun her çeşidini büyük günah saymaktadır.¹⁵⁰ Bu suçları işleyen insan ve toplumların dünya veya ahirette cezalarının karşılıksız kalmayacağı ifade edilir.¹⁵¹ Bununla birlikte, insanların başlarına gelen musibetler kendi yaptıklarının karşılığı olduğu gibi,¹⁵² Allah'ın bir imtihanı da olabilmektedir.¹⁵³ Yaratıcı kullarından iyilik ve güzel şeylerin yapmasını istemektedir. İnsanlara ve diğer yaratılanlara zararı olan insanların durumuyla ilgili olarak Hz. Peygamber, *"Bir günahkar öldüğünde, insanlar, ülkeler, ağaçlar ve canlılar rahata erer."*¹⁵⁴ buyurarak yaratılanlara zararı olan insanların durumu hatırlatılmaktadır.

7-Sonuç

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar, geçmişi yansıtmakla kalmaz. Zamanımıza ışık tutarak geleceğe kılavuzluk yapar. Kur'an-ı Kerim, önceki peygamberler dönemlerinde olan olumlu ve olumsuz davranışları hatırlatarak, olumsuz hallerden sakınılmasını, olumlu yönlerin alınmasını tavsiye eder. Kıssalarda belirtilen ceza sebeplerine bakıldığında; Nuh kavminin şirk,¹⁵⁵ zulüm¹⁵⁶ ve ahlaksız olmaları sebebiyle suda boğulduğu anlaşılır.¹⁵⁷ Hz. Hud'un kavmi Allah'ı inkar ederek şirk koşmuş,¹⁵⁸ isyan¹⁵⁹ ve kibirde,¹⁶⁰ ısrar etmeleri sebebiyle üzerlerine taş yağdırılmıştır.¹⁶¹ Hz. İbrahim kavminin şirk koşması ve zulmetmeleri neticesinde ceza verilmiştir.¹⁶² Hz. Lut kavmi inkar, fuhuş ve ahlaksızlık yapmış neticede

¹⁴⁸ Zemaşşerî, Tefsîr, III/205-206.

¹⁴⁹ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, Tefsir, (Zaman Yay.) VI/263.

¹⁵⁰ Bk. Nahl, 16/90.

¹⁵¹ Bk. İsrâ, 17/16; Kasas, 28/59.

¹⁵² Bk. Nisa, 4/79.

¹⁵³ Bk. Bakara, 2/155; Ankebut, 29/1-3.

¹⁵⁴ Buharî, Rikâk, b. 8/133.

¹⁵⁵ Nuh, 71/23.

¹⁵⁶ Necm, 53/52.

¹⁵⁷ Enbiya, 21/77.

¹⁵⁸ Hud, 11/54.

¹⁵⁹ Şuara, 26/138.

¹⁶⁰ Araf, 7/64.

¹⁶¹ Ahkaf, 46/24-25.

¹⁶² En'am, 6/74; Meryem, 19/42-45.

dünyada ceza görmüştür.¹⁶³ Hz. Şuayp'in kavmi ölçü ve tartıda insanlara büyük zulüm yapmışlar, bunun üzerine başlarına dünyada musibetin verildiği belirtilmiştir.¹⁶⁴ İlahi kitaplar, yukarıda belirtilen kötü hasletlerden insanları sakındırmaktadırlar. Öte yandan, her akıl sahibi, söz konusu fiillerin zararlı olduğunu kabul etmektedirler. Kur'an ve hadislerden anladığımız kaderiyle insanlığın, aklın, neslin, dinin, malın ve vatanın korunması bu yasaklanan kötü hasletlerden korunmaktan geçmektedir.

Yüce Allah kıssalarla geçmiş milletlerin durumunu haber vermekle kalmamış, Hz. Muhammed'e bildirdiği emirleriyle cezaya sebep olan çirkin fiillere işaret ettikten sonra, "*..Zaten biz yalnız, halkı zalim olan milletleri yok etmişizdir.*"¹⁶⁵ "*... Biz değil onlar kendilerine zulmediyorlardı.*"¹⁶⁶ buyurmuşlardır. Yüce Yaratıcı, söz konusu ayetleriyle, eski milletlerin yaptıkları hatalardan Müslümanları sakındırmaktadır. Yukarıda ifade edilen zulüm, inkar ve fuhuş gibi yasakların dünya ve ahirette cezaya sebep olacağı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Yaratıcı kulları gibi aceleci değildir. Yapılan kötü fiillerin cezasını dünya veya ahirette verebilir. Yüce Allah, Rum Suresi 41. ayette, insanların kötülüklerden vazgeçmeleri için, yaptıklarının karşılığı olarak, dünyada bazı cezaların verileceğini hatırlatılmaktadır.

Yaratıcı Kur'an-ı Kerim'de insanların ceza ve mükafat almaya sebep olan iyi ve kötü hasletleri bir ayetle ifade etmektedir.

*" Allah Adaleti, ihsanı ve sılayı rahmi emretmektedir. Fuhşu, inkarı ve zulmü ise yasaklamaktadır. İbret almanız için Allah size böyle öğüt veriyor."*¹⁶⁷

Anlamını aldığımız Nahl Suresi'ndeki bu ayette, Allah ve Peygamberin insanlardan istedikleri adalet, ihsan ve yardımlaşmadır. İstenmeyip cezaya sebep olanlar ise inkar, fuhuş ve zulümdür. Önceki Peygamberlerin kıssalarında cezaya sebep olan bütün olumsuzlukların, söz konusu maddelerin kapsamına girdiği gözlenmektedir. Buradan hareketle Allah'ın emirlerine karşı çıkanların her zaman ceza görebileceği anlaşılmaktadır.¹⁶⁸

Kıssalarda verilmek istenenleri ifade etmek gerekirse, kıssalarda verilmek istenen mesaj belirli bir zaman dilimi ile sınırlı değildir. Benzer hataların işlenmesi halinde, aynı cezaların verilebileceği akıldan uzak tutulmamalıdır. Burada önemli olan, insanların yaptıklarına pişman olmak

¹⁶³Kamer, 54/36; Ankebut, 29/29; Araf, 7/80-84.

¹⁶⁴Araf, 7/84.

¹⁶⁵Kasas 28/59.

¹⁶⁶Araf, 7/160.

¹⁶⁷Nahl, 16/90.

¹⁶⁸İbrahim, 14/13.

suretiyle gelmesi muhtemel sıkıntıları önlemiş olmalarıdır.¹⁶⁹ Kıssa ve tarihten ders alınması akıllı insanların yapacağı işlerdir. İslâm, insanların Allah'a gereği gibi inanmalarını, Hz. Muhammed ve Kur'an'ın tavsiyelerine uymalarını ve geçmişten ibret alınmasını emretmektedir.¹⁷⁰ "Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir."¹⁷¹ Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir.¹⁷² ayetleri, Kur'an'da yer alan iyi hasletlerin rahmete, yasaklanan kötülüklerin işlenmesi halinde sıkıntılara sebep olacağı uyarısında bulunmaktadır.

Kıssalardan ibret alınması, ahireti kazandırmaktadır. Hud Suresi'nde yer alan ayet geçmişi, yaşadığımız zamanı ve geleceği bir birine bağlayarak, günümüze önemli mesajlar vermektedir.

*"Sizden önceki nesillerden, akıllı kimselerin, insanları yer yüzünde bozgunculuk yapmaktan men etmeleri gerekmez miydi? Fakat onlar arasından, ancak kendilerini kurtardığımız pek az kişi bunu böyle yaptı. Zulmedenler ise kendilerine verilen refahın peşine düşüp şımardılar ve suç işleyen insan olup çıktılar. Halkı ıslah edici kimseler olsaydı, Rabb'in o şehirleri haksız yere yok edici değildi."*¹⁷³

Kısaca ifade etmek gerekirse, 84 konu ve 1560 yakın ayeti ihtiva eden Kur'an kıssaları, belirli bir zamanla sınırlamak Kur'an'ın anlayışına uymaz. Kıssalarda tasvir edilen olaylar her asrın insanına mesaj vermektedir. Böylelikle kulun aczi, Yaratanın güç ve kudreti hatırlatılmaktadır.

---

¹⁶⁹ Bk. Enfal; 8/33.

¹⁷⁰ Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Muhammed Ahmed b. El-Mevlâ, Ali Muhammed el-Becavî, Kısasu'l-Kur'an, Mısır 1969, s.1-2; Mennâ'l-Kaddân, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an, Menşûrâti'l-Asri'l-Hadîs, 1983, 305-310.

¹⁷¹ Nisa 4/147.

¹⁷² Enfal, 8/33

¹⁷³ Hud, 11/116-117.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDÜLBÂKİ**, Muhammed Fu'ad;
el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim, Beyrut ts.
- ABDÜLFETTAH**, el-Kadı;
Esbâbu'n-Nüzûl, (Sahabe ve Muhaddislere Göre) Ter. Salih Akdemir, Ankara 1995.
- ABDULVAHHAB en-Neccar**,
Gassu'l-Enbiya Mısır Ts.
- AHMED** Naim;
Sahih'i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, (I-XII) Ankara 1975.
- ÂLUSÎ**, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmud (ö.1270/1854);
Ruhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm Ve's-Seb'il-Mesânî, (I-XXX) Beyrut ts.
- el-BUHARÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö.256/870);
el-Câmiu's-Sahîh, (IVIII), İst., 1979.
- CASSAS**, Ali er-Râzî (ö.370/980);
Ahkâmu'l-Kur'an, (I-V), Thk. Muhammed es-Sâdık, Mısır ts.
- CÛRCANÎ**, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (ö.816/1413);
et-Ta'rifât, İstanbul 1909.
- DAMAĞANÎ**, Hüseyin Muhammed,
Kâmusu'l-Kur'an, Beyrut 1985,
- DERVEZE**, İzzet;
et-Tefsîru'l-Hadîs, (I-XI) el-Halebî 1964.
- EBU'L-BAKÂ**;
el-Kulliyât, Bulak 1253.
- HAMİDULLAH**, Muhammed;
el-Vesâiku's-Siyâsiyye, Beyrut 1985.
- İBN HİŞAM**, Abdülmelik (ö. 213/828);
es-Sîretü'n-Nebeviyye, (I-IV), Beyrut 1971
- İBN KESİR**, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö. 774/1372);
Tefsîru'l-Kur'an'l-Azîm, Thk. Muhamed İbrahim, ve Muhammed Ahmed, (I-VII), İstanbul 1984.
- İBN MANZUR**, Cemaluddin Muhammed (ö.711/1311);
Lisânü'l-Arab, (I-XV), Beyrut 1955.
- İSFEHANÎ**, Ragıp b. Muhammed (ö. 502/1108);
el-Müfredat fî Garîbi'l-Kur'an, Lübnan ts.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**;
İslâm Alemi Tarih Coğrafya Etnografya ve Bibliyografya Lügatı, MEB. İst. 1966.
- KARA, NECATİ**,
Kur'an'a Göre Hz. Musa, Firavn ve Yahudiler, İst. 1991
- KARAÇAM, İsmail**,
Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri Ve Mütevatir Kıraatların Yorum farklılıklarına Etkisi, İFAV. İst.
- KÖKSAL**, M. Asım;
İslâm Tarihi Hz. Muhammed ve İslâmiyet, (I-X), İstanbul 1981.
- KURTUBÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, (ö. 671/1273);
el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, (I-XX), Mısır 1967.
- MUKATİL**.b. SÜLEYMAN, (ö.150/762);
Tefsîru'l-Kur'an, Bursa Eski Eserler Kütüphanesi, Çelebi b. No. 27.
- MUHAMMED, Ahmed**, Ali Muhammed el-Bacâvî,

- Cassasu'l-Kur'ânî*, Mısır 1969
- MUHAMMAD**, Ahmed Cârû'l-Mevlâ,
Gasasu'l-Kur'ân, Mısır 1969.
- NİSÂBURÎ**, Muhammed b. Hüseyin (ö.728/1328),
Garâibu'l-Kur'an ve Reğâibu'l-Furkân, (I-XXX), (Mektebetü'l-Halebi)
1962.
- RAZÎ**, Fahrüddîn Ebû Abdillâh (ö. 606/1206);
Mefâtihu'l-Gayb., (I-XXXII) Mısır ts.
- RIDA**, Reşid Muhammed;
Tefsîru'l-Menâr, (I-XII) Mısır 1935.
- ŞABAN**, Zekiyyüddin;
İslâm Hukuku İlminin Esasları, Çev. İbrahim Kafî Dönmez, Ankara 1990.
- SEYYİD KUTUP**,
Kur'an'da Edebi Tasvir, Ter. Süleyman Ateş, Ankara 1969.
- SOLMAZ, ÇAKAN**, Mehmed, Lütfî,
Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi
- SUPHÎ ES-SALİH**,
Kur'an İlimleri Trc. M. Said Şimşek, Konya 1995
- ŞENGÜL İDRİS**, *Kur'an kıssaları Üzerine*, İzmir 1994
- TABERÎ**, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922);
Câmiu'l-Beyan an-Te'vîli Ayi'l-Kur'ân, (I-XXX) Mısır 1903.
- ÜNAL Halit**, "*Kur'an Kıssaları*" *İslâm Ansiklopedisi*, Şamil Yay. (I-V)
- VAHİDÎ**, Abû Hasan Ali b. Ahmed (ö. 468/1075);
Esbâbü'n-Nüzûl, Mısır 1968.
- YAZIR**, M. Hamdi.;
Hak Dini Kur'an Dili, (I-IX), İstanbul 1960 ve Zehraveyn Yayınları (I-X)
İst. ts.
- YILDIRIM**, Suad; *Kur'an'da Ulûhiyyet*, İstanbul 1987.
- ez-ZAMAŞERÎ**, Carullah Muhammed b. Ömer (ö. 538/1143);
el-Keşşaf an-Hakâiki't-Tenzil, (I-IV), Beyrut ts.
- ez-ZEBİDÎ**, Seyyid Muhammed Murtazâ (ö.1205/1790);
Tâcu'l-Arûs, (I-X), Beyrut 1988.
- ZERKÂNÎ**, Muhammed Abdülazîm,
Menâhilü'l-İrfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân, Mısır- ts (I-II)
- ZERKEŞÎ**, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh (794/1392),
eL-Burhân fî Ulumi'l-Kur'ân, (I-IV) Mısır 1972.
- ZÜHEYLÎ, VEHBİ**, *El-Kıssatü'l-Kur'âniyyetü Hidayetün ve Beyâtün*, Şam 1992